Tânărul diarist Noica sau despre identitate prin alteritate

Emanuela ILIE

Key-words: *diary, identity, otherness, parable*

Constantin Noica a evitat toată viața, cum bine se ştie, demersul autoscopic direct. Referirile nemediate la sine şi recursul la propria biografie i s-au părut, deopotrivă, neinteresante şi nocive, principalul motiv fiind faptul că ele anulau ideea de proiect, de virtualitate a ființei. Iar din punctul de vedere al filosofului de la Păltiniş exact această virtualitate a ființei, şi cu precădere cea a ființei tinere, îi constituie însăşi frumusețea. În *Meditațiile despre viață în anii târzii,* publicate în „Viața românească", nr. 11/ 1984, a ajuns de altfel să recunoască fără echivoc faptul că propria operă a fost de la început închinată posibilului: „Totul este să-ți păstrezi posibilul, o margine de posibil. Prin posibilul din tine te iubesc oamenii, în tinerețea ta, prin realul tău îi întristezi aproape întotdeauna". Deşi e adevărat că ființa nu o exclude pe niciuna dintre cele două, ci le subsumează pe amândouă: „Splendoarea vieții este realul, cu posibil cu tot, aşadar desăvârşirea şi cu o aură de săvârşiri posibile".

Oricât ar părea, aşadar, de periculoasă, virtualitatea vieții, suma de imagini *posibile* ale sinelui, aşa cum se reflectă el în ochii exteriorității lévinasiene, este miza jocului declarativ al filosofului Constantin Noica, prin care a fost tentat să întrețină *iluzia* celorlalți despre sine. O modalitate aparte o constituie, în această fugă de certitudinea etichetării sau a includerii simpliste într-o categorie umană oricum nemulţumitoare, paginile aşa-zis diaristice scrise în tinerețe. Între ele, *Jurnalul filosofic* (1944) este o eboşă inteligentă pentru un „virtual" portret al omului din spatele numelui. Confesiunea despre sine a tânărului publicist (şi gânditor!) apare, aici, camuflată, sub forma unei poveşti atribuite unor *alteri* noicasieni: parabola fiului risipitor şi a fratelui acestuia.

Scris sub influența lui Gide (Noica se şi întreabă într-un loc „Plagiez cumva pe Gide?"), acest *Jurnal filosofic* este de altfel în întregime un fals document al interiorității, deci o specie aparte a cronicii autobiografice. Cititorul care ar căuta, în aceste notații, ce-i drept, fărâmițate (şi ştim, că, începând cu Philippe Lejeune, teoreticienii scriiturii diaristice au definit jurnalul drept o scriitură fărâmițată), o imagine coerentă a sinelui noicasian, deci manifestarea cea mai pură a intimității sale, nu ar face decât să se înşele amarnic. Căci nimic, în aceste pagini fragmentate, discontinue, nu l-ar putea convinge că se află în fața unei expresii dintre cele mai adecvate ale literaturii confesive, nimic, altfel spus, care să îl facă să descopere direct, nemediat, o mărturie neconvențională asupra persoanei eului". Mizei obişnuite a discursului diaristic, cea a onestității totale, îi este apoi opusă, în *Jurnalul*

„Philologica Jassyensia", An V, Nr. 2 (10), 2009, p. 47–50

BDD-A908 © 2009 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:15 UTC)

filosofic al lui Noica, tocmai soluția camuflajului, a deghizării confesive. Poate şi pentru că din triada obligativităților de consemnat într-o operă de gen, postulată de Amiel într-unul dintre cele mai cunoscute jurnale – *acta, cogita* şi *sentita* – nu sunt de descoperit, la rigoare, în cazul de față decât cele ce constituie acele *cogita* specifice gânditorului Noica.

În locul efemeridelor şi al tuşelor biografice succesive ce compun, prin aglomerare, imaginea unui destin uman în formare, autorul notațiilor fals diaristice, aşadar, preferă sagacitatea reflecțiilor spirituale. Punerea între paranteze a intimității nu efasează, cu totul, posibilitatea de a citi în *Jurnalul filosofic* un jurnal al stărilor de spirit traversate de tânărul de 35 de ani, vârstă la care, va spune undeva Noica, poate începe cu adevărat performanța umanistului. Iar umanistul nu se poate lipsi, mai întâi, de un jurnal al cărților între care se pierde. Iar dacă „omul se defineşte după felul cum se pierde", cu atât mai mult intelectualul, cititorul şi interpretul de literatură, trebuie să înregistreze în ce mod se câştigă pierzându-se: „recunosc că literatura e o mare pierdere de timp; dar e dintre marile pierderi de timp care pot fi un câştig, pe când celelalte…". Iată motivul pentru care putem citi, cum spuneam, în *Jurnalul filosofic* o listă a lecturilor tânărului Noica, fascinat până şi de cărțile care nu-i plac (de *Divina comedie,* pe care nu a dus-o până la capăt, pentru că „e atâta monstruoasă ordine acolo", de tragediile aride ale lui Racine), cu atât mai mult de operele care-i plac. Aminteşte, între altele, de versurile şi reflecțiile lui Rilke, de Rimbaud şi Claudel, de Galsworthy şi Tolstoi („Ce-am şti despre înmormântarea reginei Victoria fără *Forsyte Saga*? Sau despre societatea petersburgheză de la începutul secolului al XIX-lea fără *Război şi pace*?"), de scrisorile apostolului Pavel („extraordinar scriitor") etc.

Acelaşi umanist nu se poate lipsi, mai apoi, de jocul acoperirii. Camuflajul de care vorbeam mai sus este, în *Jurnalul filosofic*, de influență biblică. Cele două personaje care se repetă în carte sunt *fratele risipitor* şi *fratele fiului risipitor*, în fiecare dintre ele Noica putându-şi găsi, la rigoare, măşti convingătoare, deşi mai mult sau mai puțin pasagere. Fiul risipitor este spiritul neliniştit, aventurier, cel care caută şi pune lumea în mişcare, în devenire. „Înfometat de lume, de noutate, de cheltuire", fiul risipitor trăieşte în virtutea unui principiu antisocratic: *Ignorează-te pe tine însuți!,* preferând autocunoaşterii o cunoaştere superficială. Cea a spectacolului voluptuos al concretului, pe care îl trăieşte cu toată ființa, căci îşi spune încă de la început: „Dacă-mi reuşeşte păcatul, e bine: am voluptatea; dacă nu-mi reuşeşte, e iarăşi bine, am virtutea". Fiul risipitor se declară, într-un cuvînt, pentru *acțiune*, pentru însetarea „Unului de a se pierde". Atunci când

> Fiul risipitor spune: „Îți mulțumesc, Doamne, că mi-ai dat gustul voluptății, setea orgoliului, şi invidia, şi fățărnicia, şi ura. Cu ele, nimeni nu e mare. Dar fără ele nimeni nu e viu.", fratele fiului risipitor întoarce aci capul, cu desgust.

Căci, spre deosebire de fiul risipitor, fratele lui, dimpotrivă, trăieşte în virtutea unui principiu socratic: *Cunoaşte-te pe tine însuți!* E, dintr-un punct de vedere, opusul fratelui său: introvertit, reținut, lăsându-se pradă unei altfel de cunoaşteri, de curiozități: celei pe care Noica o numeşte, într-o formulă memorabilă, „curiozitatea meschină a reținutului". Reținutul acesta, colivia în care singur se închide, provine poate şi din frica originară: „se teme să nu se piardă, se teme să nu rişte, se teme să

BDD-A908 © 2009 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:15 UTC)

dea", dar tocmai această justificare ajunge să se transforme în opusul ei: fratele fiului risipitor se va pierde, se va risipi în *contemplație*. O contemplație care poate fi interpretată şi ca o formă a absenței față de/în alteritate: atunci când tatăl, fiul risipitor şi ceilalți îşi manifestă bucuria regăsirii, fratele fiului risipitor îşi manifestă refuzul, recunoscându-şi astfel tocmai absența. Semnificativ este, din acest punct de vedere, felul în care autorul *Jurnalului filosofic* ne comentează ultima scenă în care apar fiul risipitor şi fratele lui, pictați pe peretele dinspre sud ai mănăstirii Humorului:

> Fiul s-a întors, acasă s-a încins o horă, iar tatăl merge la uşă, să cheme, să tragă înăuntru pe frate. Mişcarea acestuia de refuz (e puțin dat pe spate) închide tot universul de fapte pe care le-a săvârşit şi le săvârşeşte fratele fiului risipitor: etica lui 'nu', lectura din clasicii care „purifică", orgoliul, împietrirea. Păcat doar că scena se şterge tot mai mult la mânăstirea Humorului, sub bătaia vântului şi a ploilor. Dar fratele rămâne. El nu se va şterge, – de aci sau de pe alte ziduri.

Cât despre cealaltă atitudine, a fiului risipitor către fratele lui, ea îi apare lui Noica perfect reflectată de o secvență a peritextului primului nostru roman, cel al principelui renascentist moldav :

> …„şi măcar că toate blestemățiile şi nevredniciile în mine se află, însă Măriei Tale plăcute şi învoite fiind, de treabă şi vrednici sunt". Ar putea fi un gând plin de ironie al fiului risipitor către fratele său. Dar nu e decât dedicația lui Dimitrie Cantemir către fratele său, Domnitorul Moldovei, Antioh Cantemir…

Fiul risipitor şi fratele lui sunt, în fine, asemănați cu Abel ciobanul şi Cain plugarul, şi amândoi cu cele două suflete româneşti:

> Abel rătăceşte ca Fiul, şi Cain frământă locul, ca Fratele. Iar Cain ucide pe Abel. Întotdeauna Cain ucide pe Abel. Mă gândesc, de pildă, la cele două suflete româneşti: sufletul pastoral şi sufletul agrar. Tot ce e nostalgie şi libertate, tot ce e sentiment artistic, tot ce e sete de zări noi – spun unii – ține la noi de sufletul păstorului. Dar a trecut peste el sufletul stătător al plugarului şi l-a pustiit; are să-l pustiască. Suntem țara lui Cain, în care Abel n-a murit încă de tot.

Greu de ales între cele două atitudini. Uşor îi este numai lui Dumnezeu, pare a transmite gânditorul: „Dumnezeu alege. De ce? Pentru că-i place aşa". Prin urmare, şi omul trebuie la rândul lui să aleagă. De ce? Pentru că omul este, din punctul de vedere al lui Noica, un *alter* terestru al divinității. Într-un pasaj tulburător, extrem de intens emoțional, din *De Caelo*, Noica demonstra un orgoliu (sau poate o ispită?) uriaşă: „Nu uita că Dumnezeu te-a trimis pe lume să-l înlocuieşti: să dai sensuri, să creezi, să duci începutul său înainte". Şi Noica, aşadar, se lasă ispitit de posibilitatea opțiunii între aceste două tipuri de a vieți în şi prin lume. De mai multe ori pare a aproxima, în text, victoria spirituală a fratelui fiului risipitor, cel care are un fel de voluptate a înfrângerilor, o „sete a Unului de a se disemina în multiplu, de a se pierde în el" (Dur 1994: 127). La sfârşitul cărții, lasă senzația că, dimpotrivă, este de partea Fiului risipitor şi că respinge, prin urmare, morala fratelui: „Căci sunt eu însumi Fratele, care caută, prin şcoală, împăcarea cu lumea: cu fiii ce vin, cu fiii ce pleacă în lume". Interpretând această ultimă frază a *Jurnalului filosofic*, Ion Ianoşi va propune, pe bună dreptate, o uşoară modificare a sintagmei, căci o atitudine în

BDD-A908 © 2009 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:15 UTC)

fond paternă a lui Noica față de cele două ipostaze definitorii ale alterității sale scripturale se poate descifra aici: „El va fi însă mai mult Tatăl decât Fratele, sau un frate mai mare care împarte cu frații săi mai mici păcatele spiritului" (Ianoşi 1998: 56). Altfel spus, Noica îşi lasă însăşi opțiunea pentru una din cele două atitudini la nivel de virtualitate. În practică, totuşi, în întregul *Jurnal filosofic* şi nu numai în paginile diaristice, filosoful glisează lucid între ele, considerându-le în fond complementare. Fiul risipitor şi fratele lui, Abel şi Cain, sufletul pastoral şi sufletul agricol, nu sunt decât două fețe ale lui Ianus, imposibil de disociat fără a distruge însuşi mitul.

Bibliografie

Noica 1990: Constantin Noica, *Jurnal filozofic*, Bucureşti, Editura Humanitas.
Dur 1994: Ion Dur, *Noica între dandysm şi mitul şcolii*, Bucureşti, Editura Eminescu.
Ianoşi 1998: Ion Ianoşi, *Constantin Noica între construcție şi expresie*, Bucureşti, Editura Ştiințifică.

The Young Diarist Noica or about Identity Through Otherness

The reflection about himself takes, in the Philosophical Diary, the form of the camouflage: the young man hides himself behind the masques of the biblical parable: the spender son and his brother. These two faces of the otherness bring to light some obsessions of Noica's being, like the books, the "no" ethics or the conceit, and glide always between his symbolic attitudes: the knowledge of the world and the knowledge of himself, the temptation of the adventure and the loneliness, the action and the contemplation. Between these specific demarcations, one can find the specific identity questions and the amount of the virtual images of the young philosopher Noica.

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi
România

BDD-A908 © 2009 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:15 UTC)